

לאחוז בשמש

מתוך: מיכל גוברין. *לאחוז בשמש: סיפורים ואגדות*. הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1984.

כמה מהשכונות הישנות של ירושלים משרות עלי הרגשה משונה זו בעברי בהן, כאילו היו קיימות רק בעברי, צצות מהיכן שהוא, אולי מדמיונתי, אולי מזכרונות של טרם היוולדי, וניצבות לפני שאכנס בהן. במהירות נתלית כביסה על הגוזזטרות הארוכות, וילדים בקפטנים שחורים יוצאים כדי להמשיך את משחקם. השקט, ששורר תמיד אחרי מעברי, הביא אותי להשערה המוזרה שמאחורי גבי, סמטה-סמטה, נעלמת השכונה. זו גם הסיבה למנהג שסיגלתי לעצמי שלא לסובב את הראש ולא להסתכל לאחור באותם מקומות.

במשך שנים נמנעתי מלבטא הרגשה זו, אפילו ביני לבין עצמי, וכשהיתה לפעמים מתעוררת בי, גם אחרי שיצאתי מהשכונות ההן לרחובות האחרים, הייתי דוחה אותה בביטול כפוטר סיפורי מעשיות מארצות רחוקות. מה שאילץ אותי לבסוף להפוך בה ימים שלמים – אם כי עדיין בלי לפתור את חידתה – היה המקרה הבא, אשר כנראה לא במקרה קרה, ולא במקרה קרה במקום שקרה.

הייתי אותה תקופה שקוד על כתיבת ספרי לקורות ומקורות התפילה, ועסקתי בהשוואת נוסחים קדומים של תפילת ערבית לחול. ידעתי במעורפל על קיומו של סידור נוסף, ישן, שבו עשוי היה להימצא, אם לא ממש נוסח אחר, הרי לפחות פירוש נדיר של תפילת ערבית ושל מועד זימונה. הדברים היו רשומים אצלי בחיפזון על אחת הכרטיסיות הישנות, שנכתבו עוד לפני שהתחלתי במחקר לחיבורי, ולכן לקו ברישום רשלני. יתכן שהעתקתי אותם, שלא כלשונם, מאחד מכתבי-היד, ויתכן שנרשמו בהרצאות מוקי, אשר נפטר לפני שנים.

לפי מה שמצאתי ברשימותי, הרי מרמזו אותו פירוש לאורה של הלבנה כמו שהיתה קודם מיעוטה, ומורה לאדם להתפלל ערבית בשמחה יתרה דווקא. וילוח את החמה בנטייתה ואת הלבנה בזריחתה, ויאמר בכוונה בחכמה פותח שערים, ובתבונה משנה עתים. ובאומרו בורא יום ולילה, יכוון אדם אל תיבות יום ולילה. ויקשר שמחתו בלילה דווקא, שהוא צירוף יהל ל'. ויקשר שמחתו בל' של לילה, שהיא חושך שבלבנה, בל' בחודש. וזה סוד עיבור חושך ביהל, שהוא אור שבעת הימים, אור עולם.

ועוד מצוין שם, שיעשה מעשהו בצנעה יתרה, שלא ייוודע ממנו דבר וחצי דבר. ויתאמץ מאוד במעשהו, למען תגבר ידו על אחרים, המצרפים בשקר, ומעכבים את השערים, ומעוררים פירוד במאורות, ומבקשים בחטאתם לעצור את הזמנים ממשמרתם, ולהביא חו"ש אור אחר בעולמות.

ובסופה של אותה רשימה מצאתי, לגודל תמיהתי, את הדברים הבאים. יש אומרים שצריך אדם לצרף לאלתר תפילת שחרית, מנחה וערבית. כאילו כבר התקיים הכתוב לא-יהיה-לך עוד השמש לאור יומם, ולנ' גה הירח לא-יאיר לך, לא-יבוא עוד שמשך, וירחך לא יאסף-כי השם יהיה-לך לאור עולם. ואינני יודע אם אמנם מצויים דברים אלה באותו סידור ישן, או שמא הם רק השערה של מוקי המנוח, או אולי שלי באותם ימים.

זמן רב דחיתי את בירור הדברים, אבל כשהתקרבת לסיים כתיבת מחקרי ידעתי שאחטא לאמת אם לא אתחקה על עקבות אותו סידור, ולא אכלול את דבריו כלשונם בספרי. חיפושי בבית הספרים הלאומי עלו בתוהו. בו, ובמחלקת צילומי כתבי-היד לא נמצא כל זכר לסידור כזה. גם מבין ידידי המעטים מתקופת הלימודים לא הצלחתי להציל פרטים נוספים על מה שנאמר בהרצאות מוקי, בשנה שהוקדשו לפירושי תפילת ערבית. לבסוף נטייתי להאמין שאין זו רק טעות, שנפלה אצלי ברישום שם הסידור ושנת הוצאתו בעיר שבה נדפס, אלא שכל הענין איננו אלא הרהור של סרק שעלה במוחי לפני שנים.

יחד עם זה, יצאתי יום אחד, אחרי שגמרתי את מכסת הכתיבה שלי לאותו יום, לחפש אותו סידור נעלם בחנויות הספרים שבשכונות הישנות. הלכתי מחנות לחנות, ולשאלתי החוזרת ונשנית היו המוכרים משיבים ספק מתוך טרדה, ספק מתוך טינה, ספק מתוך עצלות שאינם יודעים אם בידם הספר שאני מחפש. אבל – היו מוסיפים – לפעמים יש בחנות גם ספרים ישנים שנשכח קיומם, ולכן כדאי שבכל זאת אחפש. כבר בדקתי כך כמה וכמה חדרים וחדרי חדרים אחרים, שבכולם טפסו הספרים בכריכות שחורות עד התקרה, ועדיין לא מצאתי את מבוקשי.

המשכתי וירדתי בסמטאות המדורגות ומתחת לקשתות האבנים, ודעתי היתה מוסחת, הן מחמת הסחרחורת שתמיד תוקפת אותי כשאני קורא במהופך שעה ארוכה שמות בגב שורות ספרים, כאשר העליה והירידה בשרפרי הסולמות רק מגבירה את חולשתו, והן מחמת הספק שמא כל מאמצי אינם אלא טרחה לבטלה. בינתיים נעשה מאוחר, וכתמיד באותן שכונות התמלאתי חרדה שמא לא אצליח למצוא את

הדרך חזרה, ולא אוכל לצאת. עוד אני חוכך בדעתי אם להמשיך לחפש, או אם מוטב שאנסה לשוב על עקבותי, ראיתי ליד המקום שעמדתי פתח בין שני בתים שהוביל אל מעבר צר. השמש שנטתה אותה שעה הסתננה אליו, וקרוב לוודאי שלולא האירה כך לא הייתי שם לב לאותו מעבר, ולא הייתי נכנס בו.

להפתעתי הוליך המעבר אל תוך רחבה ארוכה למדי, אשר אליה פנו משני הצדדים בתים בני קומה אחת ושתיים, ובכל פתחיהם, למעלה ולמטה, חנויות של שוק ודוכנים. מחמת הרווח הגדול שנפער בין הבתים, נותרה גלויה פיסת שמיים רחבה ולבנה. בשוליה, מעל לגגוניה הפח של הגזוזטרות, היה תלוי כבר הירח, שהמתין חסר-אור כרוצח חיוור למועדו.

כמעט איבדתי כל תקווה למצוא את הסידור, ורק כדי לצאת ידי חובה נכנסתי אל החנויות למכר תשמישי קדושה וחפצים משומשים שהיו בשוק, כדי לשאול אם במקרה לא נשאר שם מתקופות קודמות סידור זה וזה, שנדפס במקום זה וזה בשנה הנקובה. לבסוף הגעתי למבוי אשר מצד אחד גבל בקיר בית-כנסת, ומצד שני היו מונחים בו כלים פגומים, ספסלים, ארונות וכני תפילה צבועים בתכלת, ובעומק חנות קטנה לממכר ספרים ישנים, חוברות משומשות וגלויות נוף חרותות, שעמדו בקופסות עץ על דוכן מיוחד באמצע החנות.

לא ראיתי את המוכר, והסקתי שהוא עסוק בסידור האצטבות בחדרים הפנימיים, שאם ללמוד עליהם מהערבוביה ששררה בחדר הכניסה, הרי ודאי היו שרויים גם הם במהפכה. בעוד אני ממתין לשובו, שמחתי לגלות אחרי שעה ארוכה של שיטוט מיגע, את גלויות הנוף החרותות ואת החוברות המצוירות שהיו בחנותו, והתחלתי לעלעל בדעה מוסחת בחוברות ישנות, שהוצאתי מפינת אחת האצטבות.

(כשאני מהרהר בזאת עכשיו, ברור לי שעמדתי דווקא בפינה זו של החנות רק משום שהאור הקלוש שנכנס מהמבוי נפל לשם, ומחוץ למלבן האור הצר, היתה שאר החנות שרויה כבר בחצי אפלה.)

אני מוכרח להודות שברגע הראשון אותה חוברת לא משכה כלל וכלל את תשומת לבי. הייתי שקוע בעיון בקונטרס מצויר אחר, שהוקדש לשיטות סלילת דרכים באימפריה העותומנית, כאשר בזווית עיני התנוצץ גב של חוברת מהאצטבה. כשהוצאתי אותה ממקומה ראיתי שכריכתה, שהיתה ודאי מפוארת בזמנו, היתה מצופה נייר אדום, וכנראה נצנצו הוא שמשך את מבטי.

היתה זו חוברת צילומים מרהיבים ביופיים של נופים בשקיעה. ולמרות שהצילומים הישנים כבר האפירו, בקע מהם עדיין אור מסנוור כמעט. ניכר היה שעין אמן היא שחזתה והנציחה אותם מראות. שום מלת הסבר לא ליוותה את התמונות, ויחד עם זאת נדמה היה לי, תוך כדי דפדוף, שהנופים הרבים והשונים כל-כך של מראות השקיעה מתקשרים זה לזה בקשר מכוון, שוודאי יתגלה בסיומם.

הצילומים בדפים האחרונים חזרו והראו בעקשנות, שוב ושוב, אותו הר שלוף מסבך של צמחיה דרומית, פרי מוארך, או כשד זקוף של בנות האיים, ומאחוריו נפרש הים, מוצק ומשתפל. אך רק אחרי שהתבוננתי כבר בכמה תמונות של אותו הר מוארך הבנתי מה עורר את תמהוני. למרות שכל הנוף סביבו היה מכוסה צמחיה עבותה של דקלים, שיחי בננות ושרכים ענקיים שלא הכרתי, הרי ההר עצמו היה קרח שלא כדרך הטבע, באופן שזרימת השמש הנמוכה על מורדותיו הבהיקה פי כמה.

אחרון הצילומים חזר ללא שינוי על מראה אותו ההר. החוברת הסתיימה, ועדיין נדמה היה לי שאין בידי המפתח שעמד להתגלות בסוף. המשכתי לדפדף מאוכזב על רשימת המקומות המצולמים, ובעוד אני קורא ברפרוף את תוכן העניינים, נשמט לידי דף שהיה תחוב אל בין דפי התוכן, והודפס כנראה בהזדמנות אחרת, כיוון שלא הנייר שעליו היה מודפס, ולא צורת אותיותיו, לא דמו לשאר דפי החוברת. אבל כשראיתי את הכותרת שבראשו: "מעזבוננו של פ. האמן הצלם", התחלתי קורא בו בלהיטות את הדברים הבאים, לאור מעט היום, שעוד עמד אותה שעה בפינה שבה עמדתי:

"הייתי שקוד על ההכנות האחרונות לקראת צאת החוברת. כבר העברתי את החומר לגלופות, ועכשיו נותרה רק התמונה האחרונה, שהכל, כן, הכל תלוי בהשלמתה. עמדתי בקרוב לצאת בפעם השביעית והאחרונה לאיי ג. בדרום אסיה, והפעם מובטח לי שאוכל לצלם את התמונה.

"בינתיים הובילו אותי ענייני אל העיירה מ. שבצפון, וכך הוזמנתי אל אותה מסיבת-גן על חוף האגם. הייתי נרגש ערב הנסיעה המתקרבת, וכיוון שלא הכרתי איש מהמוזמנים, מלבד את בעל הבית, שהיה ממילא טרוד במילוי תפקידו כמארח, ישבתי על הדשא היורד אל האגם, והתפנית להרהורי מול הנוף האהוב עלי של שעות אחר הצהריים המאוחרות. התבוננתי במפרשיות הלבנות, והעברתי בראשי את הדברים שיהיה עלי עוד להשלים לנסיעה, כשאעבור בעיר הגדולה כדי לקחת ממעבדתי את המסגן ששכללתי במיוחד לקראת התמונה.

"בעוד אני נהנה מהמנוחה שנתנה לי בלב המסיבה הקולנית שהתנהלה מרחוק, נתקל בי גבר צעיר, כבן שלושים, בהתרגשות כל-כך בלתי-מרוסנת, עד שאיבד את שיווי המשקל, וכמעט שהפיל את הצלחת שבידו על מכנסי. ציפיתי שיתנצל וימשיך בדרכו, אבל במקום זה פנה אלי לתדהמתי הצעיר בשמי, וחזר

וקרא בו כלא מאמין, למרות שכבר אישרתי פעמיים ושלוש שאני הוא אותו איש, ומקצועי המשונה הוא אמנם מקצוע הצילום. בלי לבקש כלל את רשותי, התיישב הצעיר על הדשא, תפס בידי שמא אקום ואלך, והתחיל לספר לי בלי להפסיק ובנשימה קטועה את הסיפור הבא:

"הייתי שקוד אותה תקופה על סיום לימודי בעיר שעל חוף האוקיינוס, וכל תקוותי היו תלויות בימים שיבואו אחר-כך. א, אישתי, היתה מחזקת את ידי בלילות הכתיבה הארוכים, ומשעשעת אותי בפרטים משמחים שהיתה מוסיפה לחלומות תקוותינו. בדרך מקרה טיילנו אז א. ואני ברובע הישן של העיר, וכך הגענו אל חנות הספרים וחפצי האמנות, שבה הוצג מבחר תצלומי שקיעה מעשה ידיך."

"(כששמעתי זאת, פג באחת זעמי על הצעיר, שהטריד את שלוותי בסיפוריו, ובבת-אחת שבו והתעוררו בי בכל איום הפחדים הישנים, שליוו אותי מאז ארגון התערוכה בבית הממכר של המוציא-לאור שלי, שהתפתיתי להציג עוד לפני שאשלים את התמונה האחרונה. הסווייטי במיומנות את תגובתי החריפה, והצעיר, שלא הרגיש בדבר, המשיך את סיפורו באותה התרגשות ומבלי להרפות את אחיזתו בידי):

"מאז ומתמיד אהבנו א. ואני את השקיעה, ועוד יותר מאז שהכרנו את צבעיה בעיר לימודי על חוף האוקיינוס. אבל, צילומיך עוררו בנו התפעלות חדשה, וכשגילינו ביניהם גם את הצילום של הנוף האהוב עלינו, הנשקף מהגבעות שמול החוף, החלטנו מתוך התלהבות שבאותו יום אאריך את שעות המנוחה שלי, ומיד עם צאתנו מהחנות נעלה אל הגבעות מחוץ לעיר. השקיעה היתה אותו ערב ממושטשת, והשמש ירדה דרך שמיים מכוסים אדים. אבל בזכות תמונתך הילך עלינו המראה קסם מיוחד. ביותר השפיעו הדברים על א, אשר הכריזה בפסקנות, שלא היתה מתכוונתיה, שעלינו לשוב ולהתבונן בשמש השוקעת ביום הארוך שבשנה.

"כיוון שבאותם חודשי אביב הייתי שקוע כולי בהכנות לבחינות, לא שמתי לב לחילופי מזג האוויר, ולא השגחתי על א. שתתלבש כראוי ביציאותיה מהבית. כי מאז אותו יום אחז בה אי-שקט, והיא נהגה לבלות שעות ארוכות בהליכה, כדי להשקיט את רוחה, וכדי למנוע ממני היסח דעת. וכך, כשיצאה לטיולה באחד מאותם אחרי צהריים, אחזה בה צינה, והיא חלתה.

"הייתי מחלק את ימי בין ספרי לבין הכנת תרופותיה, ושיתפתי עם הרופאים את התמיהה לעקשנות המוזרה שבה דבקה בה המחלה. באמצע חודש יוני היתה עדיין רתוקה למיטה, ויחד עם זה התחילה להזכיר את החלטתנו לצאת אל הגבעות בזמן השקיעה ביום הארוך שבשנה. כשהיה חומה עולה, היתה מדממת דברים, שאז נראו לי כהזיות, על לאחוז בשמש. וכשהגיע היום הארוך, לא הועילו כל שכנועי, ולא הוראות הרופאים, והיא עמדה על רצונה שנעלה לגבעות שמול האוקיינוס.

"כשיצאנו, היתה נרגשת כפי שלא ראיתי אותה מעולם, ובפניה החוורות בלט הסומק שפרח בלחייה. עמדנו על הגבעות, והתבוננו בכדור האור הענקי אשר שקע לאט לעבר קו האופק. לא הבחנתי בשום דבר יוצא דופן שיבידיל את השקיעה באותו ערב משקיעות אחרות, אם כי כתמיד הפתיעו אותי צבעי הסגול האדום והצהוב, שנפרשו על הגלים והשמיים. ואילו א. היתה כולה נסערת, ולא הסירה את עיניה מהשמש התלויה. כל-כך דקה היתה אחרי המחלה הממושכת, עד שהרוח הקלה של תחילת הקיץ נשבה בה כאילו היתה סופת קור, והיא רעדה בכל גופה. בכל כוחה היא אחזה בידי. עד עכשיו אני יכול עוד להרגיש את הכוח הנורא שבו החזיקו בי אצבעותיה הדקות!

"בתחילה היתה רוחה מרוממת, אבל מהרגע בו נגעה השמש בקו המים, נפלו פניה, ובאותה מהירות שבה נבלעה השמש מאחורי האופק, כך, ממש לנגד עיני, הלכה א. והחשיכה, ואחיזתה בידי נחלשה.

"החזרתי אותה הביתה במהירות, וכשהשכבתי אותה במיטה חזרה שוב ושוב ואמרה: - אחרנו. באחת הפעמים הזכירה את שמך בכעס, ואמרה שאתה תבין. הזעקתי את הרופאים מיד כשנכנסנו, אבל משהגיעו כבר היה מאוחר מדי.

"מאז מותה של א. חזרתי כל שנה ביום הארוך אל אותה גבעה, וכבראשונה עמדתי שם באותה מבוכה. הלכתי גם לרובע הישן, אבל לא מצאתי את צילומיך, או למען האמת, לא יכולתי לאתר יותר את החנות שבה היו. מבין המעטים שמפיהם הצלחתי לברר משהו על אודותיך, נודע לי שיצאת לצלם בדרום אסיה, ושכבר כמה שנים לא חזרת למקומותינו. עם זאת, קשור היה אצלי תמיד הכאב על מותה של א. בהרגשת חובה למסור לך על נסיבות מותה, ובידיעה שעד שלא אעשה זאת לא אמלא את רצונה. למרות שלא בטאה אותו במפורש!

הגבר הצעיר היה כה נסער בסיפורו עד שלא השגיח במה שעבר עלי אותו זמן, ועד שהישיר אלי את מבטו, כבר הספקתי לרסן את רגשותי, ולכסות אותם ממנו. טענתי שאינני מבין במה מדובר, ושאני מצטער בכל לבי (דבר שהיה נכון), על מותה של א., אשתו, למרות שלא זכיתי להכירה. השתררה שתיקה, ושנינו הפנינו את מבטינו לאגם, שם נבלעה אותה שעה השמש מאחורי רצועת אד, שהקיפה את

האופק, ובבת-אחת כבו כתמי האור במפרשים. אחרי רגע ממושך של שתיקה מעיקה קם הצעיר מהדשא, ובלי לומר יותר דבר חזר אל בין הקרואים.

"מצפוני יסר אותי על הדרך שבה נהגתי בצעיר, אבל לא היתה לי ברירה אחרת. גם כך, מי יודע איזה אסון עלולים להמיט עכשיו הפחדים הישנים, משהתעוררו שנית: מי יודע אם אפשר יהיה עוד לתקן את מה שסיפורו גרם.

"כשאני כותב שורות אלה, כבר עברה אונייתנו את חופי ציילון וג'אקארטה, ובעוד שלושה ימים תוריד אותי בנמל היחיד של איי ג... החוברת כבר הוכנסה לדפוס, חסר רק הצילום האחרון, כדי... (– ואולי מוטב שלא אכתוב עדיין במפורש). בשש הנסיעות הקודמות יצרתי את הקשר העמוק עם בני שבט ק... ובמחיצתם אני – הזר הראשון – אשתתף הפעם במאמץ. כן, מאז שהתגלתה לי פעולתם בנסיעתי הראשונה, השתנה כל יחסי למה שעד אז עשיתי בבלי דעת, ומתוך מחשבה שרק יפי הנוף הוא שמושך אותי לצלם את השקיעה. מאז, אני מחכה אתם, ומתכונן, באמצעי שלי, לקראת היום המיועד.

"אין-ספור פעמים כבר דמיינתי לי את יום הטקס מתוך הסיפורים, ושוב ושוב אני מתמלא בהערצה לבני שבט ק. ולאמונתם העתיקה. כיצד למדו לקבוע, בשיטות המדידה המופלאות שלהם, את היום הארוך שבשנה, למרות שינויי הזמן הפעוטים באזורם. כיצד פעם בדור – רק כך יכלו להתמיד במאמץ מבלי להיכחד לגמרי – עולים בטרם שחר אל ההר כל בני השבט מגיל בשלות ומעלה. הה, עד כמה אני מכיר את השביל העולה, את הנוף המתגלה ממנו על הים הדרומי, את הרוח הנושבת בפסגה. עד כמה אני מכיר את הקנאות שבה שומר השבט כל השנים שמא יעלה גבעול זר על המורדות, וימנע את השמש מלהאחז בהר.

"מספרים שההתרגשות של בני השבט אותו יום גדולה כל-כך, עד שהתיפוף והשירה לא נפסקים מאז עלות השחר. וניסיוני הדל יוכל להעיד כי די במחשבה שהאור לא ייפסק, די בזיק של אמונה שהשמש לא תשקע, כדי שתפרץ אותה שמחה בלי גבול. במשך כל היום מתמסרים בני השבט לעיבור הנשים בנשמות האור, ובצהריו הן מתהלכות ברוח החמה בגופות רוויים כשמשות, והגברים כרוכים אחריהן שיכורים מתקווה, כאילו כבר היה אותו יום ארוך תחילתו של שחר ללא מצרים.

"כשמגיעה שעת אחר הצהריים, נעמדים בני השבט על פסגת ההר המבריקה כבטן מלאה, ועוקבים אחרי תנועת השמש היורדת אל הים. כשנעמדת השמש לא רחוק מקו האופק בשולי האוקיינוס, הם מרימים את זרועותיהם לקראתה, ואוחזים בה בכוח. הם מושכים אותה כציר אל בכואתה שעל ההר, ומצרפים את כל כוחם אל מאמציה להתרומם מלאה וחזקה אל מרום השמיים, למקום ממנו לא תמוש עוד לעולם.

"מאמצייהם אז כל-כך נוראים, עד שכשנשמטת השמש אל מאחורי המים, הם צונחים מותשים כזבובים, ובחולשתם לא מצליחים להאחז במורדות החלקים כדי להאט את גלישתם. וכך מיד אחרי שקיעה ביום הארוך שבשנה בכל דור, הם מתרסקים אל תוך הצמחיה העבותה שלרגלי ההר.

"אין צורך להוסיף כיצד זה שבע שנים אני מחכה אתם לחודש יוני של אלף-תשע-מאות-עשרים-...ו... שש פעמים חזרתי אל ההר באותו יום. בדקתי כל מה שרק ניתן לבדוק. הכל מוכן איתי, אפשר לומר.

"נותרו עוד יומיים עד שנעגון באיי ג, ועוד חמישה ימים לניסיון הבא. בינתיים אני מעביר את זמני על הסיפון, מסתכל במלחים האסיאתיים המדברים בלשונותיהם, ומניחים אותי להרהורי, ובערבים אני מנהל מערכות קלפים ממושכות עם רב-החובל ההולאנדי. ויחד עם זה אינני מצליח להשתיק את הפחדים הישנים. הדברים, שסיפר לי הצעיר על מות א, אשתו, בעיר שעל חוף האוקיינוס, אישרו בדרך נוראה את חששותי מהצגת הצילומים בטרם זמן. מי יודע אם רק א. נפגעה. ומי יודע מה מאיים עכשיו על בני שבט ק, כיוון שפורסמה פעולתם. הה, גאוות הצלם שבי, עזות המצח קטנת האמונה להחזיק בעין ברזל את מה שמבקש לשקוע בצנעה.

נותרו עוד יומיים כדי לחיות את התקווה, עוד יומיים עד שאחלק עם בני שבט ק. הנערצים את התפילה..."

הנחתי את הדברים שנקטעו באמצע חזרה בין עמודי התוכן, וכולי נסער התחלתי לעלעל מחדש בתצלומים, אשר בכולם האיר גלגל השמש השוקעת מבעד לאפרוריות יושנם. בלב פועם מיהרתי להפוך את הדפים כדי לשוב ולהביט בהר המתרומם מלא מתוך הצמחיה אל פני המים, כשנדמה היה לי ששמעתי קול צעדים בחדר הפנימי. רק אז חזרתי ונתתי דעתי לחנות המחשיכה, שנשכחה ממני לגמרי בזמן הקריאה הלהוטה, ומיהרתי להניח את החוברת על דוכן העץ. גבה התנוצץ באור הקלוש, והשתקף כצל עמום של אבני-אודם על קופסות העץ של הגלויות החרותות. כבראשונה משך אותי ברקה, וכמעט ששוב הושטתי

ידי כדי ליטול אותה, כשבפתח הכהה הופיע המוכר, רזה ומזוקן, ומגבעתו השחורה יורדת כמעט על כל פניו. בבלי דעת ניסיתי להסתיר את החוברת, אבל המוכר עצר אותי בתנועת יד, ושאל לרצוני. כמעט עניתי – לאחוז בשמש – אבל מיד עצרתי בעד עצמי, ונקבתי בשמו של הסיידור.

- לשם מה לך הספר הזה? – ענה המוכר בכעס.
גמגמתי כמה מילים על המחקר, עליו שקדתי זה שנים, אבל הוא הפסיק אותי בחריפות, ופסק:

- אין לך צורך בספר הזה!
- נכון – אישרתי כדי להפיס את דעתו, ובלב דופק שאלתי – אדוני מכיר את הסיידור הזה?
מעולם לא השתוקקתי כמו באותו רגע לקרוא בפירוש המופלא לתפילת ערבית, מעולם לא דימיתי כמו באותו רגע לרדת לסוד כוונותיו, לטעמו של אור עולם, וממרחק עצום, מתחת לשכבות שכבר נדמה היה לי נשכבו, התעוררה בי באותו רגע התרגשות עזה, אולי תקווה, אשר פילחה בי כגחלת. בי, בחוקר המקורות, שלא ידע כל השנים דבר מלבד רשימותיו וכבתי-היד הישנים.

המוכר חזר על דבריו מבלי להסתיר את איבתו:
- אין לך צורך בספר הזה.
- אבל, האם אדוני מכיר אותך, האם יש אותו לאדוני בחנות?

אין לך מה לחפש כאן! – כמעט צעק המוכר – סגור פה מזמן.
בצעד אחד חצה את החדר האפל והמלא בנייר, והוריד ברעש את סורג הברזל על פני הדלת שמבעדה נכנסתי. הוא חזר, הסיר את החוברת מדוכן העץ, טמן אותה במהירות במקומה באצטבה, והצביע על הדלת אל החדר הפנימי:

- מכאן, מכאן – אמר, כשהוא מקיש ביד גסה על גבי, כדי לזרז אותי ממקומי, וכבר נבלע בפתח הכהה. גם בחדר הפנימי עמדו ספרים עד התקרה, וגם שם היו פזורות חוברות משומשות על דוכנים גבוהים.
- מכאן, מכאן – הראה לי המוכר בגערה על דלת אחורית, ושוב מיהר בפתח לפני.
עברנו כך כמה חדרים פנימיים, שבכולם כיסו את הקירות שורות-שורות של ספרים צפופים ושחורים. ובאף אחד מהם לא נעצרנו. לבסוף חצינו חצר קטנה ומרוצפת שבקצה פתח לי המוכר בקוצר רוח שער של ברזל.

שמעתי כיצד ננעל השער מאחורי, לפני שיהיה הסיפק בידי לשאול את המוכר לאן הגענו, ובאיזו דרך אוכל לצאת לרובעים החיצוניים. הכיכר הארוכה שעל סיפה עמדתי היתה כבר חשוכה כמעט לגמרי, והירח המלא חלש עליה כמושל מאובן. בעומקה היה תלוי פנס במרומי מוט עץ, שהטיל סביבו מעגל קטן של אור. בעוד אני תוהה לאן לשים פעמי, עברו על פני בריצה כמה ילדים בקפטנים שחורים, שמשכו אחריהם חופה שחורה של בד, שהתנפפה בעקבותם בשוליים כבדים. הם שטפו לעבר הפנס, ולא השגיחו בי במרוצתם.

התחלתי ללכת בלי לסובב את הראש לשער ממנו יצאתי. גבר בכובע רחב עבר על פני, וראשו מורכן למדרכה. מיהרתי בעקבותיו עד קצה הכיכר, ושם, בעומק הסמטה החשוכה, הוא נעלם. תעיתי עוד זמן-מה במעברים שלא הכרתי ובחצרות ריקות, עד שפתאום, בלי שייגרע דבר מהדממה שעטפה את הבתים, מצאתי את עצמי מחוץ לשכונה. אוטובוס שעמד בכביש התניע. מיהרתי לטפס עליו לפני שיצא, וטלטלתי נשאה אותי עימה.

פעם אחת ויחידה ניסיתי לחזור לשכונת הישנות, ולהתחקות על עקבות הדרך, שהוליכה אותי אותו יום אל חנות הספרים וגלויות התחריט. על אף מאמצי הממושכים לא עלה בידי למצוא את המעבר הצר והמרוצף שהוביל לשוק, ולא את סמטת המדרגות המוליכה אליו. שעות ארוכות תעיתי בסמטאות, לשווא. כמה פעמים דימיתי להגיע אל מחוז חפצי, והתבדיתי. אבל בסתר נפשי לא השתוממתי כלל על שהעליתי חרס בכל חיפושי. הרי מאז ומתמיד קיננה בי אותה הרגשה משונה שהשכונות הללו אינן אלא יצירי דמיונותי, וזכרונות המתקיימים רק בעוברי, ומאחורי גבי שבים ונעלמים.

לבסוף ירדה החשכה. וכשעמדתי מחוץ לשכונה גיששתי את דרכי מעבר לגבעות החשוכות באזור שבו מעולם לא הייתי. אפילו את מספר האוטובוס, שהחזיר אותי משם אל רחובי בדרכים עקלקלות, לא הכרתי.

בימים שבאו אחרי כן, אותם ביליתי בצד המדפיסים, שב ומתקן את גליונות ההגהות של ספר מחקרי, התהלכתי כאשם אשר חייו תלויים מנגד. את ההכנות האחרונות ליציאת הספר השלמתי בלב כבד, ועל מה שהרעיש את רוחי לא דיברתי. אפילו בדברי המבוא שהקדמתי לפרקי הספר לא הזכרתי את שמו של הסיידור, ולא את קיומו של עוד פירוש, אחר, לכוונות תפילת ערבית.

מאז עבר זמן רב. ספרי יצא זה כבר בכתובים, ודפיו הערוכים כרוכים ואפורים. הזיכרון החי הלך והתעמעם, ואתו גם אותה תקווה לא-מפורשת כחלום מסעיר, שמעולם לא העזתי לכנות בשם. נותרו עמי רק הדברים האלה. טמונים ברשימותי.